

ПРОЦЕСИ ДЕСУВЕРЕНІЗАЦІЇ У СУЧАСНОМУ МІЖНАРОДНОМУ ПРАВІ ЯК ЗАГРОЗА НАЦІОНАЛЬНІЙ БЕЗПЕЦІ УКРАЇНИ

На сьогодні загальноновизнаним є той факт, що держава не може успішно розвиватися, спираючись виключно на розуміння власних інтересів, ігноруючи геополітичний контекст і тенденції розвитку світової цивілізації.

У зв'язку з цим у умовах посилення глобалізації та інтеграції у міжнародне співтовариство все частіше у сучасних конституціях з'являються положення про засади взаємовідносин між державами. Однією з найбільш актуальних і складних проблем в «інтеграційних» міжнародних відносинах посідає питання про державний суверенітет [6; 7].

Так, в усі історичні епохи, починаючи зі Стародавнього Світу, при оцінюванні значення держави на міжнародній арені, насамперед, йшлося про розміри державної території, здатність центральної влади безперервно нарощувати територіальні володіння, надійність державного управління, кількість населення, чисельність та ефективність збройних сил та засобів, торгова політика тощо. Пізніше до цього переліку додалися розмір колоніальних володінь, економічна вигода від володіння ними, а також ефективність системи управління колоніальними землями.

У 1576 р. на основі теоретичних розробок французького філософа, юриста, економіста та державного діяча Ж. Бодена була проголошена якісно нова характеристика держави як її суверенітет, яка поступово набула всесвітнього визнання. Концепція суверенітету полягала у визначенні його як незалежної та абсолютної влади щодо створення та втілення в життя основних законів, життєво необхідних для нормального функціонування держави. У протилежному випадку говорити про державу без такої її властивості не було ніякого сенсу.

Загалом аналіз історичного процесу щодо осмислення категорії суверенітету держави дозволяє стверджувати, що протягом останніх чотирьох століть в залежності від рівня науково-технічного, економічного, соціально-політичного, культурного розвитку людства загальні концеп-

¹ Студент 4 курсу Інституту підготовки юридичних кадрів для Служби безпеки України Національного юридичного університету імені Ярослава Мудрого

туальні засади суверенітету залишались відносно стабільними та передбачуваними.

Однак, на порозі XXI ст. міжнародна спільнота стикнулася, на перший погляд, з природними глобалізаційними процесами, які в більшій чи меншій мірі торкнулись усіх сфер життєдіяльності людства, у тому числі і питань, пов'язаних із суверенними правами держави. Глобалізація – вкрай складний і такий, що динамічно розвивається під впливом економічних, технологічних та інформаційних факторів процес, який дає, з одного боку, можливість підвищити ефективність виробництва та рівень загальнодержавного добробуту, а з іншого – причина соціальної нерівності, яка істотно впливає на розвиток держави і права, соціальне забезпечення, що є причиною підвищення ролі транснаціональних корпорацій в регулюванні глобальних проблем [1, с. 121].

Як наслідок з'являються теорії, спрямовані на розмиття такої власливості держав як суверенітет і загальноновизнаного принципу міжнародного права – принципу суверенної рівності. Якщо слідувати теоріям «ерозії суверенітету», «обмеженого суверенітету», «наддержавних міжнародних організацій», то доведеться визнати, що з часом суверенітет може зникнути або ж перекочувати до міжнародних організацій як органічна частина суверенних правомочностей останніх [2, с. 179].

Створення наднаціональних інтегративних структур, зростання в якісному і кількісному аспекті транснаціональних акторів, формування міжнародних режимів, регіоналізація, сполучена зі зниженням ефективності державного регулювання, та багато інших феноменів глобалізації світу трактуються як поява післясуверенного порядку, де суверенітет «зник», «розмитий» або «дезінтегрований» як нормативний принцип. Основним аргументом на користь «розмивання» суверенітету держав виступає факт неможливості держави здійснювати низку дій як у сфері внутрішньої, так і зовнішньої політики. Як приклади такого роду обмежень, зокрема, зазначаються: заборона на довільне обмеження загальноновизнаних природних прав і свобод людини та громадянина (хоча тут спостерігаємо певне протиставлення системи суверенних держав і принципу верховенства прав і свобод людини та громадянина); обмеження повноважень держави у сфері контролю за фінансовими потоками); верховенство норм міжнародного права щодо норм національного законодавства; обмеження повноважень держави у сфері розпорядження природними ресурсами тощо. До цього необхідно до-

дати відцентрові тенденції розвитку низки держав, що є рушійними силами процесу девальвації внутрішнього суверенітету. Йдеться як про етнічний сепаратизм, так і про посилення влади на місцях (так званий «ренесанс регіонів»), виникнення значної кількості локальних субкультур тощо [3, с. 320].

Очевидно, нині є підстави говорити про те, що сучасні країни не є суверенними в прямому сенсі цього слова, оскільки не тільки їх окремі інститути входять до різноманітних міжнародних структур, а й окремі громадяни та їхні групи, попри національні кордони, безпосередньо спілкуються в межах міжнародного співтовариства, а держави поділені на корпоративні групи за сферами інтересів. Таким чином, на початку третього тисячоліття ми стали свідками нового політичного процесу – десуверенізації держав, яка може відбуватися в межах їхніх кордонів, визнаних світовим співтовариством, та без порушення останніх; прискорювати процес руйнування наявних держав та стимулювати виникнення нових. На порядку денному світової та регіональної політики стоїть десуверенізація держав, сутність якої поки що не має одностайного тлумачення. Вважається, що десуверенізація є механізмом часткового демонтажу традиційних держав у функціональному та структурному сенсах.

Сучасна ідея безпеки здебільшого уособлюється у дослідженнях проблем миру у світі, ніж у пріоритетах забезпечення національної безпеки в окремо взятій державі. Загрози застосування воєнної сили зароджуються і розвиваються на фоні глобалізації як наслідок наявних протиріч в політичній, економічній та інших сферах міжнародної і національної безпеки окремо взятої країни. У цьому контексті однією з найважливіших умов зміцнення позицій України у світі як суверенної держави та її інтеграції до світової спільноти є нормалізація перш за все внутрішньополітичної обстановки. Більше того, політичний фактор несе в собі потенційну загрозу економічній безпеці держави. Не дивлячись на досить активну дискусію щодо неототожнення понять державного суверенітету та незалежності у вирішенні внутрішніх та зовнішніх питань економіки, у цьому контексті слід говорити про «суверенну економіку», як про один з елементів суверенітету, який служить основою, матеріальним забезпеченням суверенітету держави. При цьому неправомірно підміняти питання про державний суверенітет питанням про економічну незалежність

держави і навпаки. Епоха глобалізації характеризується унікальною взаємодією елементів ринкової економіки, громадянського суспільства та політики. Держави продовжують слідувати існуючим обмеженням багатостороннього світоустрою, пов'язаним із суверенітетом держав, проте все частіше починають діяти в умовах об'єднання у міжнародне співтовариство, що глобалізується. Розуміння державного суверенітету як якості держави, не відповідає новим вимогам багатостороннього співробітництва, викликає різноманітні економічні, політичні та міжнародно-правові проблеми в питаннях міжнародного співробітництва держав [4, с. 144].

У цих умовах надзвичайно вагомим є реальне бачення місця і ролі України у глобальному світі. Неупереджений аналіз розвитку подій свідчить: головна зовнішня небезпека для нашої країни полягає у тому, що посткризова міжнародна модель, зокрема такі її елементи як оновлена фінансово-економічна система та нова архітектура глобальної та європейської безпеки, може скластися без урахування інтересів України. При цьому наша держава все одно інтегрується у світовий політико-економічний простір, але питання постає – в якій якості.

Говорячи про загрози, варто визнає – міжнародне середовище, в якому відбувається розвиток України, є все ж таки відносно сприятливим, порівняно з потужними внутрішніми ризиками, викликами та загрозами.

Стратегічною метою зовнішньої політики нашої держави повинно стати закріплення за Україною чіткого місця у глобальному світі, яке б відповідало її геостратегічному значенню та потенціалу. У сфері міжнародної безпеки в концептуальному плані ключовим завданням України є забезпечення довгострокової стабільності європейської регіональної системи. При цьому зовнішньополітична стратегія України повинна усвідомлювати можливі ризики, що можуть бути втілені в життя за наслідками сліпої, непослідовної інтеграційної політики без урахування основних стратегічних інтересів держави. Актуальним на сьогодні є створення стійких двосторонніх відносин України з основними регіональними гравцями, незалежно від їхнього географічного розташування, належності до тих чи інших блоків і нинішнім станом відносин із нашою державою [5].

Вищенаведене дає підстави говорити про те, що в силу міжнародних глобалізаційних інтеграційних процесів, роль держави як найбільш

ефективного інституту захисту прав, свобод та законних інтересів громадян не повинна ніякою мірою зменшуватися під тиском десуверенізаційних процесів. Інтеграція у міжнародний простір повинна здійснюватися рівно до тих пір, доки це сприяє розвитку та добробуту держави та її громадян, не зачіпаючи основ національної безпеки. У протилежному випадку держава мусить передбачати подібну ситуацію і виробляти систему механізмів захисту.

Література:

1. Тодыка О. Ю. Народовластие в условиях глобализации : монографія / О. Ю. Тодыка. – Х.: Право, 2005. – 336 с.
2. Державний суверенітет в умовах європейської інтеграції : монографія / Ю. П. Битяк, І. В. Яковюк, С. Г. Серьогіна та ін. – Х. : Право, 2013. – 336 с.
3. Weiler J. H. H. The Constitution of Europe: «Do the New Clothes Have an Emperor?» and Other Essays on European Integration / J. H. H. Weiler. – Cambridge : Cambridge University Press, 1999. – 356 p.
4. Моисеев А. А. Соотношение суверенитета и надгосударственности в современном международном праве: в контексте глобализации : автореф. дис. на соискание ученой степени докт. юрид. наук : спец. 12.00.10 / А. А. Моисеев ; Дипломат. акад. МИД РФ. – М., 2007.
5. Україна у глобальному світі: наслідки і перспективи / Л. Шипілова // Забезпечення національної безпеки України в умовах глобальних та регіональних невизначеностей : матеріали «круглого столу» (м. Київ, 6.03.2012 р.) – С. 55-57.
6. Яковюк І. В. Державний суверенітет національних держав у складі Європейського Союзу: проблеми визначення / І. В. Яковюк // Вісн. Акад. прав. наук України. – 2004. – №3. – С. 114–126.
7. Яковюк І. В. Реалізація державного суверенітету в умовах членства в Європейському Союзі / І. В. Яковюк // Державний суверенітет в умовах європейської інтеграції : монографія / за заг. ред.: Ю. П. Битяк, І. В. Яковюк. – К. : Ред. журн. «Право України» ; Х. : Право, 2013. – С. 176–229.

Науковий керівник: кандидат юридичних наук, доцент кафедри міжнародного права Національного юридичного університету імені Ярослава Мудрого В. М. Стешенко